

AYET VE HADİSLERLE DESTEKLENMİŞ MATERYALLERİN ÇEVRE EĞİTİMİNE KATKISI*

Hacı Ali AYGÜN**
Kevser HERDEM***

Öz: İnsanoğlu eski zamanlardan bu yana çevresini değiştirdiği için, günümüzde iklim değişikliği, biyoçeşitliliğin azalması gibi birçok küresel çevre sorunuyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu sorunların çözümünde en önemli adım sürdürülebilir dünya görüşünün yeni nesillere öğretilmesidir. Bu kapsamda, temel eğitim olan ilköğretimde etkili bir çevre eğitiminin verilmesi en etkili yol olabilir. Bilinçli bir çevre eğitiminin din, felsefe, gelenek ve ideolojilerden beslenmesi gerekir. Çünkü çevre sorunlarına sadece teknolojik çözümler aramak yeterli değildir. Bunun yanında kirliliği önlemede toplumların inanç ve düşünceleri de dikkate alınmalıdır. Özellikle dini kaynaklar, çevre eğitimi için oldukça kullanışlı öğretim araçlarıdır. İlahi kaynaklı oluşları, evrensel mesajlar sunmaları ve çevresel öğelere yer verişleri ile ayet ve hadisler farklı bir konuma sahiptirler. Bu çalışma da amaç ayet ve hadislerle dayalı olarak geliştirilen örnek materyallerle ilköğretim öğrencilerinde çevre sorunlarına dair farkındalık oluşturma amacını gütmektedir.

Çalışma sonucunda ayet ve hadislerle desteklenmiş örnek materyalin ilköğretim öğrencilerinin çevreye bakışlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çevre, çevre eğitimi, ayet, hadis

* Bu çalışma 24-26 Ekim 2014 tarihleri arasında Adıyaman Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 2. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumunda bildirisi olarak sunulmuştur.

** Hacı Ali AYGÜN, Şehit İmam Tan Ortaokulu, Besni, Adıyaman-TÜRKİYE

*** Kevser HERDEM, Adıyaman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adıyaman-TÜRKİYE

THE CONTRIBUTION OF MATERIALS SUPPORTED WITH VERSICLES AND HADITHES TO THE EDUCATION OF ENVIRONMENT*

Haci Ali AYGÜN**
Kevser HERDEM***

Abstract

Because human beings have changed their environment since ancient times, they had to conflict with global environmental problems such as climate change, loss of biodiversity. The Most Important step for solving environmental problems is teaching sustainable World viewtone generations. In this context, it may be the most effective way of providing basic education an effective environmental education in primary education. A conscious environmental education is need to be fed by religion, philosophy, tradition and ideology because technological solutions are not enough for environmental problems. Beliefs And Thoughts of the communities should be taken into as well in preventing pollution. Especially Religious Resources is quite useful teaching tool for environmental education. Because the yare religious resources and giving universalmessages, Kuran and-hadits have a special part. The Purpose of this study is to raise awareness of primary school on problems of the environment with developed guidance materials based on the verses in the hadiths.

Work in view of the results of the environmental guidelines of the material supported by verses and hadiths elementary school students reached the conclusion that positively affect .

Keywords: Environment, Environmental Education, Qur-An And Hadith

Giriş

Çevre, belli bir yaşam ortamında canlıların yaşamı üzerinde etkili olan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünlüğüdür (Aydoğdu, 2014). Diğer bir deyişle çevre; etkilediğimiz, etkilendiğimiz, biçimlediğimiz, iç dünyamızla yoğurduğumuz ve kendimizi gerçekleştirdiğimiz yerdir. Bu açıdan insanoğlunun yaptığı her türlü mü-

* This study carried out in Adiyaman University from 24-26 October 2014 , was presented at 2nd International Symposium Environment and Ethics .

** Haci Ali AYGÜN, Şehit İmam Tan Ortaokulu, Besni, Adiyaman-TÜRKİYE

*** Kevser HERDEM, Adiyaman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adiyaman-TÜRKİYE

dahâle çevreyi doğrudan etkilemekte ve çevrede tahribata sebep olmaktadır. Bu müdahâleler sonucunda doğal dengeyi meydana getiren zincirin halkalarında kopmalar meydana gelmektedir. Bu kopmalar zincirin tamamını etkilemekte ve doğal dengenin bozulmasına sebep olmaktadır.

İnsanoğlunun yaratılma sürecine bakıldığında onun yapısında önemli ölçüde tabiatın unsurları olduğu görülmektedir (Turgut, 2013). Bu durum insanoğlunun tabiatla hızlı bir özdeşleşme geçirmesini sağlamıştır (Aydın, 2009). Bu özdeşleşme ile insanoğlu süreç boyunca çevreye farklı anlamlar yüklemiştir. İslam öncesi Araplar için çevre ruhsuz ve anlamsız iken İslamiyet ile birlikte kâinatta her şey anlam kazanmıştır (Martı, 2013). Bu çerçevede İslam düşüncesi insanı, sahip olduğu emanetler konusunda gerekli duyarlılığı göstermek üzere gönderilmiş (halife kılınmış) bir varlık olarak görmektedir. Ayrıca İslamiyet insanın tabiatla, toplumla, kendisiyle ve metafizik alanla ilişkisinin olduğu ve Kur'an'da insanın çevresiyle bütünlük, denge ve karşılıklı ilişki ilkeleri çerçevesinde ilişkilerinin belirlenmesi gerektiği belirtmektedir (Kula, 2011). Bu konuda Kur'an'da çevre ile ilgili meselelerde yol gösteren ve çevreye nasıl muamele edeceğimizi bize öğreten yaklaşık beşyüz âyet bulunmaktadır (Yıldırım, 2012). Bu ise bu düşüncenin çevreye verdiği önemin açık bir göstergesidir. Batı düşüncesinde olduğu gibi doğayı bir emanet olarak görmeyen onun yenilmesi tüketilmesi gereken bir düşman gibi görenler bilim ve teknik imkânları yaygın bir şekilde kullanarak doğayı sınırsızca ve acımasızca tüketmektedir. Bu bilinçsiz müdahâlelerin sonucu olarak bu gün biyoçeşitliliğin azalması, orman, deniz ve kıyıların yok olması, hava, su ve toprak kirliliği gibi pek çok çevre sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuz durumu değiştirebilmek için birçok proje ortaya konulmakta ve önlemler alınmaktadır. Ancak tüm bu önlemler yeterli olamamaktadır.

Çevre bilincinin kapsamlı ve etkili bir şekilde geliştirmek ve bilinçli bir toplum meydana getirmek, ancak "çevre eğitimi" ile mümkün olduğu söylenebilir. Çevre eğitimi, toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye karşı duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca çevre eğitimi; doğal, tarihi, kültürel, sosyo-etik değerlerin korunması ve bireylerin çevre sorunlarının çözümüne aktif olarak katılımlarının sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Alım, 2006). Çevre eğitimi temel özellikleri UNESCO'nun Tiflis Konferansında belirtildiği gibi;

- Bir problem çözme yaklaşımı,
- Bir disiplinler arası eğitim yaklaşımı,
- Eğitim ile toplum bütünleştirilmesi,
- Bir ileriye dönük yaşam boyu eğitimidir.

Günümüzdeki çevre sorunlarına karşı duyarlı bir birey olmak ve bu sorunları ortadan kaldırmak ancak okullarda verilen iyi bir çevre eğitimi ile sağlanabilir. Bu ba-

kımından örgün eğitim kurumlarımız, çevre eğitimini doğru ve etkin bir şekilde verme görevini üstlenmişlerdir. İlk olarak aile ile başlayıp okulöncesi dönemi ile devam eden çevre eğitiminin asıl temelini oluşturan hiç şüphesiz ilköğretim basamağıdır. İlköğretimde verilen dersler, öğrencilere temel yaşam becerilerini, tutum ve değerleri kazandırmakta ve öğrencilerin toplumda etkin ve bilinçli bir şekilde işlevde bulunmasını sağlamaktadır. Var olan programlar ve kazanımlar ile öğrencilerde; kendini ve çevresini tanıma, kendini geliştirerek çevresine uyum gösterme, çok yönlü ve yaratıcı düşünme, problem çözme gibi özelliklerin temelleri atılır. Böylece, insanın çevresi ve yaşamı ile ilgili ilk düşünceleri, duyguları ve hareketleri biçimlendirilir. Diğer bir deyişle, programlardaki kazanımlar, öğretilecek kavramları birbirleriyle ilişkili olarak kavratmaya yöneliktir.

Bilinçli bir çevre eğitiminin din, felsefe, gelenek ve ideolojilerden de beslenmesi gerekir. Çünkü çevre sorunlarına sadece teknolojik çözümler aramak yeterli değildir. Bunun yanında kirliliği önlemede toplumların inanç ve düşünceleri de dikkate alınmalıdır. Çünkü tarih boyunca dinin mevcut olmadığı bir dönemden söz edilmediği gibi, dinsiz bir toplumun varlığına dair bir bilgiye de yer verilmemektedir. Hiçbir millette, hiçbir dönemde, toplumsal değişimlerin hiçbir aşamasında ve hiçbir yerde dinsiz bir insan olmamıştır (Şeriatı, 2000). Bunun için özellikle dini kaynaklar, çevre eğitimi için oldukça kullanışlı öğretim araçlarıdır. İlahi kaynaklı oluşları, evrensel mesajlar sunmaları ve çevresel öğelere yer verişleriyle ayet ve hadisler farklı bir konuma sahiptirler.

Kur'an'a bakıldığında çevre ve ekoloji problemini bir ahlak problemi olarak değerlendirmek mümkündür. Zira Kur'an'a göre yeryüzünün korunması, geliştirilmesi, imarı için gerekli düzenlemelerin yapılması insana yüklenmiş ahlaki sorumluluklardır. Ayrıca Kur'an ışığındaki insan çevre ilişkisinin günümüzde yaşadığımız çevre sorunlarına değindiği ve buna bağlı olarak da ruh sağlığımızı olumsuz yönde etkilediği görülmekte ve insan çevre ilişkisinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Kula, 2000). Çevre bilinci ile ilgili yapılan bir tez çalışmasında hadislerin bap ve konu başlıklarının adab, kurban, avcılık, taharet, abdest, salat, müskat, siyer, megazi gibi başlıklar altında zikredildiği belirtilmektedir. Bu çalışmada Hz. Peygamberin çevre bilinci konusundaki uygulamalarının sadece kavli olarak değil, bizatihi ameli ve pratik olduğu belirtilmekte ve çevreye saygılı olma, çevrenin tahrip edilmemesi ve imar edilip zenginleştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Seki, 2010). Çalışmalar bize ayet ve hadislerin çevre konusuna önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu ayet ve hadislerden bazıları şunlardır.*

Sakin dengeyi bozmayın. Ölçüyü adaletle tutun ve eksik tartmayın. Allah, yeri canlılar için yaratmıştır. Orada meyveler ve salkımlı hurma ağaçları vardır. Yapraklı daneler ve hoş kokulu bitkiler vardır (Rahman, 55/ 8- 12).

* Ayrıntılı ayet ve hadisler için bakınız.
D.D.B. , Kuran Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri.
D.D.B. , Hadislerle İslam.

Kıyamet koparken sizden birinizin elinde bir hurma dalı bulunur da, kıyamet kopmadan dikmeye gücü yeterse mutlaka onu diksin (Ahmed b. Hanbel.).

Ebû Berze şöyle demiş: Resûlullah (sav) : Yâ Resûlallah! Ben bilmiyorum. Olur, da sen (dünyadan) gidersin, ben senden sonraya kalırım. İmdi bana bir şey lütfet ki, onunla Allah bana fayda versin! dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Şöyle şöyle yap! (Ebû Bekr bunu unutmuştur.) Bir de yoldan ezâ (veren şeyi) gider! (Müslim).

Yapılan çalışmalar çevreye yönelik kazandırılacak tutum ve davranışların üzerinde disiplinler arası yaklaşımın etkili olduğu belirtilmektedir. Hamalosmanoğlu ve Güven (2014) yaptıkları bir çalışmada disiplinler arası yaklaşımın öğrencilerin çevreye ilişkin tutum ve davranışları üzerinde geleneksel yöntemlere göre daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Literatür incelendiğinde çevre eğitiminde ayet ve hadislerin önemli bir yere sahip olduğunu ve ayrıca çevre eğitiminde disiplinler arası yaklaşımın daha ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çalışma tüm bunları tek çatı altında toplaması ve öğrencilerde farkındalık yaratması konusunda önemli görülmektedir (Kula (2000); Seki (2010); Arslan (2011); Can (2012); Çavuş (2013); Kahyaoğlu (2009)).

1. Amaç

Bu çalışmada ayet ve hadislere dayalı olarak geliştirilen örnek materyallerle ilköğretim öğrencilerinde çevre sorunlarına dair farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.

Örnek materyal olarak tasarlanan çalışma kağıtlarında ayet ve hadislerin yanı sıra görselliğe de yer verilmiştir. Ayrıca çalışma kağıtlarında "düşüncelerim", "gözlemlerim" ve "önerilerim" kısımları oluşturulmuş ve uygulama sürecinde öğrencilerin bu kısımları doldurmaları istenmiştir. Böylece öğrencilerin günlük yaşamda gördüklerini sınıf ortamında paylaşmaları ve bu deneyimlerinden çıkarım yaparak çevre sorunlarına dair öneri geliştirmeleri amaçlanmıştır.

2. Yöntem

Çalışmanın örneklemini Adıyaman'da çeşitli devlet okullarında okuyan 246 6. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Uygulama Fen ve Teknoloji dersinde yapılmıştır. Uygulama süresi 6 ders saatidir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde "içerik analizi" tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramalara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışma yapıklarının "düşüncelerim", "gözlemlerim" ve "önerilerim" kısımlarında yer alan öğrenci ifadeleri içerik analizine tabi tutulmuş ve temalar belirlenerek bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kız	90	36,5
Erkek	156	63,5
Toplam	246	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 36,5’ini kız öğrenciler, %63,5’ini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada rastgele okul seçildiğinden kız ve erkek öğrenciler arasında bu farklılık oluşmuştur.

3. Bulgular

Elde edilen veriler üzerinden yapılan kodlama ve temaların bulunması aşamasında “öğrencilerin çevre sorunlarının sebeplerine ilişkin görüşleri” ve “öğrencilerin çevre sorunlarına getirdikleri çözüm önerileri” temaları oluşturulmuştur.

Tablo 2. Materyallerde İşlenen Çevre Sorunları

Ormanların yok edilmesi
Hava kirliliği
Gürültü kirliliği
Su kirliliği
Toprak kirliliği

Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerden elde edilen bulgular ışığında çevre sorunları; ormanların yok edilmesi, hava kirliliği, gürültü kirliliği, su kirliliği ve toprak kirliliği olarak gruplandırılmıştır.

Tablo 3. Çevre Sorunlarının Temel Sebeplerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Görüşler	N	%
İnsanların Çevre Konusundaki Duyarsızlıkları	100	40,6
Sanayileşme	70	28,5
Çarpık Kentleşme	16	6,5
Doğal Kaynakların Bilinçsiz Ve Aşırı Tüketimi	60	24,4
Toplam:	246	100

Öğrencilerin dağıtılan materyallerde “düşüncelerim” ve “gözlemlerim” kısımlarına yazdıkları ifadeler bu tema altında değerlendirilmiştir.

Tablo 3’e bakıldığında, öğrencilerin çevre sorunlarının temel sebeplerinin insan kaynaklı olduğunu düşündüklerini söyleyebiliriz. Örneğin Ahmet isimli öğrenci çevre sorunlarına ilişkin görüşlerini “İnsanlar çevreye karşı duyarsızlar. Doğaya saygı duymayan insanlar yüzünden çevre kirleniyor” şeklinde ifade etmiştir.

Bu tema altında öğrenciler çarpık kentleşmeye, sanayileşmeye, doğal kaynakların bilinçsizce ve aşırı tüketimine de değinmişlerdir. Öğrencilerin ifadelerinden bazı alınlar şu şekildedir:

“İnsanlar çöplerini denize atarak, kutsal olan suyu kirletiyorlar”

“Dünyada birçok insanın arabası var. Araba egzozlarından çıkan dumanlar havayı kirletiyor. Ayrıca daha çok yakıt tüketimine sebep oluyor”

“İnsanlar ormanları yok ederek diğer canlıların yaşam alanlarını yok ediyorlar. Ayrıca mobilya kullanımının artması daha çok ağacın kesilmesi demek. Sade yaşamayı bilmediğimiz için ormanlar yok oluyor”

“Televizyonda izlemiştım. Otel yapmak için ormanları yakıyorlar. Kentlerde her yer binalarla dolu. Hem ağaçlara zarar veriyoruz, hem de kentleri çirkin yapılarla dolduruyoruz”

Tablo 4. Ormanların Yok Edilmesine Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Görüşler	N	%
İnsanların Çevre Konusundaki Duyarlı Olmalı	72	36,8
Ağaç Dikilmeli	60	30,6
Ormanlara Zarar Verenler Çeşitli Şekillerde Cezalandırılmalı	51	26
Geri Dönüşüm Kutuları Kullanılmalı, İnsanlar Bu Konuda Bilinçlendirilmeli	13	6,6

Öğrencilerden elde edilen veriler ışığında çevre sorunlarından “ormanların yok edilmesinin nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin görüşlerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin ormanların yok edilmesine yönelik çözüm önerilerinin 4 tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalardan bazılarında öğrenciler birden fazla yer verdiğinden toplam sayı öğrenci sayısından farklılık göstermektedir.

“Ormanların yok edilmesinin nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin öğrencilerin çoğunluğu duyarlılığı artırma konusuna yer verirken, bunu ağaç dikimi izlemiştir. Bu konuda bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda verilmiştir.

◆ Hacı Ali Aygün / Kevser Herdem

“Ormanlar hayata devam etmemizi sağlıyor bunu herkese anlatmamız gerekir.”

“Kıyametin kopacağını bilsen bile elindeki ağacı dik demiş Peygamberimiz her yere ağaçlar dikip çevremizi yeşillendirelim.”

“Ormanları yok edenleri yani ağaçları kesenleri, hayvanlarını otlatanlarını jandarmaya bildirelim ve çeşitli cezalar vererek bir daha yapmamalarını sağlayalım.”

“Çevremizdeki geri dönüşüm kutularını kullanalım hatta evimize, her yere bunlardan koyalım ve herkesin kullanmasını sağlayalım.”

Tablo 5. Hava Kirliliğine Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Görüşler	N	%
Fabrikalara Filtre Takılmalı	116	33,8
İnsanların Çevre Konusundaki Duyarlı Olmalı	97	28,3
Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kullanılmalı	73	21,3
Havayı Kirletenler Çeşitli Şekillerde Cezalandırılmalı	57	16,6

Öğrencilerden elde edilen veriler ışığında çevre sorunlarından “hava kirliliğinin nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin görüşlerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin hava kirliliğine yönelik çözüm önerilerinin 4 tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalardan bazılarında öğrenciler birden fazla yer verdiği için toplam sayı öğrenci sayısından farklılık göstermektedir.

“Hava kirliliğinin nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin öğrencilerin çoğunluğu fabrikalara filtre takılması konusuna yer vermişlerdir. Bu konuda bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Hava kirliliğine çevredeki fabrikalar neden olmaktadır. Bu fabrikaların bacalarına filtre takılırsa hava kirliliğine engel olunur.”

“Bence parfüm, deodorant kullanmayalım, bu konuda herkese bilgi verelim.”

“Havayı kirletenleri uyaralım, şikâyet edelim, onlara ceza verilmesini söyleyelim. Bu konuda herkese bilgi verelim herkes böyle yapsın.”

“Kışın kömür ile havayı kirleteceğimize, evlerimize doğalgaz çekelim. Güneş enerjileri kuralım.”

“Evlerimizin çatısına güneş enerjisi ve büyük rüzgar gülleri kuralım.”

Tablo 6. Gürültü Kirliliğine Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Görüşler	N	%
Trafik-Araçların Yoğunluğunun Azaltılması	84	34
Fabrikaların Şehir Dışına Taşınması	68	27,5
Toplu Taşıma Araçlarının Tercih Edilmesi	63	25,5
Nüfus Artışının Yavaşlatılması	32	13

Öğrencilerden elde edilen veriler ışığında çevre sorunlarından “gürültü kirliliğinin nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin görüşlerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde, öğrencilerin gürültü kirliliğine yönelik çözüm önerilerinin 4 tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalardan bazılarında öğrenciler birden fazla yer verdiğinden toplam sayı öğrenci sayısından farklılık göstermektedir.

“Gürültü kirliliği nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin öğrencilerin çoğunluğunun trafik-araçların yoğunluğu azaltılması ve fabrikaların şehir dışına taşınması temalarına yer vermişlerdir. Bu konuda bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Herkesin nerdeyse bir aracı olduğu gibi, bazı insanların birden fazla aracı var. Bunlar azaltılırsa çevredeki gürültüde azalacaktır.”

“Evlerimize yakın yerdeki kilim ve halı fabrikaları çok gürültü çıkarmakta, bunların şehir dışındaki sanayiye taşınması gürültü kirliliğini kaldıracaktır.”

“Dışarı çıkıldığında arabalarımızla çıkmak yerine şehiriçi otobüslerini kullanmalıyız. Trafik yoğun olmaz ve gürültü olmaz.”

“Her gün nüfus artmakta ve bunların yaptıkları gürültü de artmakta kirlilik oluşmaktadır.”

Tablo 7. Su Kirliliğine Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Görüşler	N	%
Tarımsal Mücadele İlaçları ve Kimyasal Gübreler- Kimyasal Kirlilik Önlenmeli	75	33,5
Sanayileşme-Sanayi Atıkları Kontrol Edilmeli	54	24,1
Şehirleşme-Kentleşme Kontrol Edilmeli	52	23,2
Suyu Kirletenlere Cezalar Verilmeli	43	19,2

Öğrencilerden elde edilen veriler ışığında çevre sorunlarından “su kirliliğinin nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin görüşlerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

◆ Hacı Ali Aygün / Kevser Herdem

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin su kirliliğine yönelik çözüm önerilerinin 4 tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalardan bazılarında öğrenciler birden fazla yer verdiği için toplam sayı öğrenci sayısından farklılık göstermektedir.

“Su kirliliği nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin öğrencilerin çoğunluğunun tarımsal mücadele ilaçları ve kimyasal gübreler-kimyasal kirlilik temalarına yer vermişlerdir. Bu konuda bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Tarımda kullanılan gübreler ve ilaçlar suya karışıp suyu kirletmektedir. Bunların suya karışmasına engel olunmalıdır.”

“Suya karışan ilaçlar canlılara zarar vermektedir. İlaçların suya karışmasına engel olunmalıdır.”

“Fabrikalar hergün artmakta ve atıkları ile suyu kirletmektedirler. Gerekli önlemler alınıp bu atıkların suya atılması engellenmelidir.”

“İnsanların sayısının artması suyu azaltmakta ve atıkları ile suyu kirletmektedirler.”

“Polis, jandarma suyu kirletenleri bulup cezalar vermelidirler.”

Tablo 8. Toprak Kirliliğine Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Öğrenci Görüşleri

Görüşler	N	%
Ev ve Sanayi Atıkları Toprağa Atılmamalı	103	41,7
Tarım İlaç ve Yapay Gübreler Yanlış Kullanılmamalı	91	36,8
Ağaçlandırmaların Yapılması	53	21,5

Öğrencilerden elde edilen veriler ışığında çevre sorunlarından “Toprak kirliliğinin nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin görüşlerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde, öğrencilerin toprak kirliliğine yönelik çözüm önerilerinin 3 tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalardan bazılarında öğrenciler birden fazla yer verdiği için toplam sayı öğrenci sayısından farklılık göstermektedir.

“Toprak kirliliği nasıl çözüme kavuşturulacağına” ilişkin öğrencilerin çoğunluğu ev ve sanayi atıkları toprağa atılmamalı temasına yer vermişlerdir. Bu konuda bazı öğrencilerin görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Evlerimizde ve çevremizde çöplerimizi gelişi güzel çevreye atarsak çevremiz ve toprağımız kirlenir.”

“Fabrika atıkları toprağımızı ve suyumuzu kirletmektedir.”

“Çevremizi yeşillendirirsek hava, su ve toprak temiz olur ve ağaçları zararlı maddeleri yok eder.”

Tartışma ve Sonuç

İlköğretim öğrencilerinde çevre sorunlarına dair farkındalık yaratmayı amaç edindiğimiz çalışmamızda elde ettiğimiz veriler, öğrenci görüşleri ve çözüm önerileri temaları altında toplanmıştır.

Çalışmamızın bulguları incelendiğinde; öğrencilerin çevre sorunları ile insan kavramını sıkça ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilere göre çevre sorunları insan bilinçsizliğinin ve duyarsızlığının bir sonucudur. Yapılan bazı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Ersoy ve Türkan, 2009). Diğer bir çalışmada, öğrenciler çevre sorunlarının temel sebeplerini “duyarsızlık, bilinçsizlik ve saygısız olma” gibi kavramlarla açıklamışlardır (Seçkin, Yalvaç ve Çetin, 2010). Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu; öğrenciler günümüz toplumundaki tüketim hırsının çevre üzerindeki olumsuz etkilerine dair bir farkındalığın olduğudur. Nitekim bazı ifadelerde öğrenciler mobilya kullanımından, ağaçların kesilip gösterişli binaların yapılmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerilerine baktığımızda, çok farklı çözüm önerileri görmekteyiz. Yapılan çalışmalarda öğrenciler yaşadıkları yerdeki çevre sorunlarını tanıma ve bunlara çözüm önerileri getirme oranının oldukça düşük kaldığını belirtmektedirler (Ersoy ve Türkan, 2009; Seçkin, Yalvaç ve Çetin, 2010). 2002 yılında yapılan bir çalışmada katılan öğrenciler, çevre kirliliğini önlemek ya da çevreyi korumak adına yapılan faaliyetler olarak, çöp atılmaması, geri dönüşümlü ürünlerin tercih edilmesi biçiminde öneriler getirmişlerdir (Yılmaz ve ark., 2002). Çalışmamıza katılan öğrencilerin 2002 yılında yapılan çalışmaya katılan öğrencilerden farklı olarak alternatif enerji kaynaklarından yararlanma (Güneş ve rüzgar enerjisi gibi) önerisini de getirdikleri görülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin bir kısmı çevreyi kirletenlere ağır cezalar verilmesi görüşündedirler. Bu durum öğrencilerin çevreyi korumanın anayasal bir zorunluluk olduğunun bilincinde olduklarını göstermektedir.

Çalışmaya genel olarak bakıldığında ilköğretim öğrencilerinin çevreye bakışlarının olumlu olduğu görülmektedir. Yapılan diğer araştırmalar da öğrencilerin çevre konularında bilgilerinin yetersiz olmasına karşın, olumlu tutumlara sahip oldukları ortaya çıkmıştır (Gökçe ve ark., 2007; Alp ve ark., 2008).

Kaynakça

- ALIM, Mete (2006). "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi", Kastamonu Eğitim Dergisi, 14 (2), ss.599-616.
- ALP, Elvan, ERTEPINAR, Hamide, TEKKAYA Ceren ve YILMAZ, Ayhan (2008). "A Survey On Turkish Elementary School Students' Environmental Friendly Behaviours And Associated Variables", Environmental Education Research, 14(2), ss.129-143.
- ARSLAN, Serhat (2011). Çevre Eğitiminin Eleştirel Düşünme ve Çevresel Tutum Üzerine Etkisi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- AYDIN, Hüseyin (2009). Ekolojik Sorunlara Teolojik Yaklaşımlar, TDV Yayınları, Ankara.
- AYDOĞDU, Bezen (2014). "Yerel ve Bölgesel Düzeyde Çevre Kirliliği Sorunları: Elazığ İli Örneği", Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi 1(1), ss.133-148.
- CAN, Hediye (2012). İlköğretim Bölümü 1. Ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilgi, Dünya Görüşü Ve Çevre Eğitimine Yönelik Öz-Yeterlik İnançlarının Karşılaştırılması, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- ÇAVUŞ, Aytül (2013). Ortaokul 7.Sınıf Fen Ve Teknoloji Dersinin Çevre Eğitimi Açısından Etkiliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- ERSOY, Ali ve TÜRKKAN, Burçin (2009). "İlköğretim Öğrencilerinin Resimlerinde İnternet Algısı", İlköğretim Online Dergisi, 8(1), ss.57-73.
- GÖKÇE, Nazlı, KAYA, Erdoğan, AKTAY, Sayım ve ÖZDEN, Muhammet (2007). "İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları", İlköğretim Online Dergisi, 6(3), ss.452-468.
- GÜVEN, Esra (2012). Disiplinler Arası Yaklaşım Dayalı Çevre Eğitiminin İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarına ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.
- HAMALOSMANOĞLU, Mustafa ve GÜVEN, Esra (2014). "Disiplinler Arası Yaklaşım Dayalı Çevre Eğitiminin Öğrencilerin Çevreye Yönelik Tutumlarına ve Davranışlarına Etkisi" Türk Fen Eğitimi Dergisi, 11 (4), ss.47-62.
- KAHYAOĞLU, Mustafa (2009). "Öğretmen Adaylarının Fen ve Teknoloji Dersinde Çevresel Problemlerin Öğretimine Yönelik Bakış Açılıarı, Hazır Bulunuşlukları ve Öz-Yeterliliklerinin Belirlenmesi", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(17), ss.28- 40.
- KULA, Naci (2000). "Kur'an Işığında İnsan-Çevre İlişkisinin Ruh Sağlığı Açısından Önemi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 9(9).
- KULA, Naci (2011). "The Principles Of Relationship Between Human And The Environment In The Qur'an", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(20).

- MARTI, Huriye (2013). Hadisler Ekseninde Çevre Ahlakı, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- SEKİ, Abdullah Oğuz (2010). Hz. Peygamber'in Hadislerinde Çevre Bilinci, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- SEÇGİN, Fadime, YALVAÇ, Gamze ve ÇETİN, Turhan (2010). "İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Karikatürler Aracılığıyla Çevre Sorunlarına İlişkin Algıları", International Conference on New Trends in Education and Their Implications, ss.391-398.
- ŞERİATİ, Ali (2000). Dine Karşı Din, İşaret Yayınları, İstanbul.
- TURGUT, Ali Kürşat (2013). "İbn Haldûn Felsefesinde Tabiat-İnsan İlişkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31.
- YILDIRIM, Zeki (2012). "Kur'an ve Çevre Sorunları" Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Kitapevi, Ankara.
- YILMAZ, Ayhan, MORGİL, İnci, AKTUĞ, Pınar ve GÖBEKLİ, İsmail (2002). "Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, ss.156-162.

Ek: Örnek Materyal

Kıyamet koparken sizden birinizin elinde bir hurma dalı bulunur da, kıyamet kopmadan dikmeye gücü yeterse mutlaka onu diksin.

(Ahmed b. Hanbel den rivayet)

Peygamberimizin yukarıdaki sözleri sahabenin hayatında geniş yankı bulmuş ve ashap ömürlerinin son anlarına ve günün geç saatlerine kadar çevrelerini yeşillendirmekten vazgeçmemişlerdir. Abdurrahman b. Abdullah anlatıyor: “Hz. Osman geç vakitlerde ağaç dikmekte iken bir adam yanına gelmişti. Onu ağaç dikmekle meşgul görünce: ‘Ey Müminlerin Emiri! Bu vakitte de mi dikim?’ diye sordu. Hz. Osman ın cevabı ise her yıl milyonlarca hektar orman alanının yok olduğu dünyamızda hala umursamazca yaşayan insanlar için son derece manidardır:

‘Bana uğradığın vakit beni, böyle hayırlı bir iş yaparken yakalaman, bana, beni bozgunculardan biri gibi boş ve aylak bulmandan çok daha hayırlı ve çok daha sevimselidir’

Düşüncelerim:

Gözlemlerim:

Önerim: